

LYNSEY DUBBELD

Empirische filosofie

Krisis heeft sinds 2000 officieel als titel ‘tijdschrift voor empirische filosofie’. Het jonge veld van empirische filosofie heeft daarmee – dankzij een fusie van de tijdschriften *Krisis* en *Kennis & Methode* – een eigen platform voor publicaties. Dat wil zeggen dat er een mooie uitlaatklep is ontstaan voor de artikelen van empirisch filosofen, het snel groeiende ras van wijsgeren die ervan uitgaan dat filosofisch onderzoek (a) begint bij een bestudering van kwesties zoals die zich in de praktijk voordoen (zie bijvoorbeeld Mol, 2000), en/of (b) zich toelegt op het onthullen van de impliciete referenties naar praktijksituaties in bestaande filosofische theorieën (zie bijvoorbeeld Nauta 1984; Swierstra 1998).

Deze empirische wending zal ongetwijfeld een nieuw en spannend type filosofisch onderzoek opleveren, maar minder evident is wat eigenlijk het onderzoeksdomein is van empirisch filosofen. Want hoewel er het nodige is gepubliceerd en gebakkeleid over de nieuwe wijsgerige (sub)discipline (zie bijvoorbeeld Gabriëls 2000), is er weinig gezegd over de onderwerpen en vraagstukken waar zij zich in het bijzonder op toelegt.

De beginjaren van de empirische filosofie (als we de artikelen in de eerste nummers van *Krisis*-nieuwe-stijl als zodanig mogen beschouwen)¹ stonden in het teken van een verkenning van wat empirische filosofie nu precies is, wat haar methoden en doelen zijn en in hoeverre zij verschilt van ‘traditionele’ filosofie (zie bijvoorbeeld het themanummer over empirische filosofie: jaargang 1, nummer 1, 2000). Zoals kenmerkend is voor een jong wetenschapsgebied lag de nadruk op het afbakenen van de grenzen, aard en eigenheid van het vakgebied en het expliciteren van de taken van de empirisch-filosofisch onderzoeker.

Inmiddels heeft een gestage stroom publicaties op het gebied van empirische filosofie het levenslicht gezien.² De discussies over de kenmerken, uniciteit of meerwaarde van empirische filosofie hebben langzamerhand plaatsgemaakt voor publicaties die verslag doen van empirisch-filosofisch onderzoek.³ Maar terwijl de duizend bloemen van empirisch-filosofisch onderzoek rijkelijk bloeien, is er eigenlijk nauwelijks iets bekend over de thema’s, kwesties en fenomenen die het jonge veld bezighouden.

Betekent dat misschien dat het onderscheidende of bijzondere van empirische filosofie ten opzichte van traditionele wijsbegeerte vooral te maken heeft met haar aandacht voor het filosofische belang van (inzicht in en referenties naar) dagelijkse praktijken? Zou het zo kunnen zijn dat empirische filosofie, plat gezegd, de bekende traditionele wijsgerige vraagstukken eenvoudigweg op een niet-traditionele manier aan de orde stelt? De term empirische filosofie lijkt wat dit betreft boekdelen te spreken: deze verwijst niet naar een onderzoeksobject – zoals wetenschapsfilosofie of

medische ethiek wel doen – maar naar een bepaald methodisch-theoretisch uitgangspunt.

Toch is het ook mogelijk dat empirische filosofie zich in het bijzonder leent voor onderzoek naar bepaalde typen praktijken – net zoals ogenschijnlijk onderwerponafhankelijke disciplines als analytische filosofie of antieke wijsbegeerte zich toeleggen op de bestudering van specifieke fenomenen. In dit artikel wil ik terugkijken op de laatste jaargangen van *Krisis*, en kort aangeven welke onderwerpen daarin regelmatig aan bod komen. Vervolgens stel ik dat empirische filosofie zich misschien ook eens met een aantal andere typen onderwerpen zou kunnen bezighouden, en geef ik voorbeelden van veelbelovende onderzoeksobjecten.

STS

Een snelle blik op zes jaargangen *Krisis* laat zien dat empirische filosofie zich met grote regelmaat bezighoudt met onderwerpen die ook centraal staan in recente Science & Technology Studies (kortweg STS), zoals medisch-ethische kwesties in een hoogtechnologise cultuur (zie bijvoorbeeld het themanummer over pijn: jaargang 5, nummer 1, 2004; vgl. Mol 2002).

Ook grote woorden en thema's die bekend zijn uit traditionele filosofie, zoals rechtvaardigheid en kapitalisme, zijn in *Krisis* aan de orde van de dag (zie het themanummer over rechtvaardigheid: jaargang 4, nummer 4, 2003 en over kapitalisme: jaargang 3, nummer 1, 2002). Bovendien worden in *Krisis* verschillende disciplines vertegenwoordigd die we van oudsher kennen in de traditionele wijsbegeerte, zoals esthetica en analytische filosofie (zie bijvoorbeeld het themanummer over esthetica: jaargang 3, nummer 4, 2002 en over analytische filosofie: jaargang 2, nummer 4, 2001).

In al deze gevallen wordt uiteraard een specifieke draai gegeven aan onderwerpen waar andere vakgebieden dan wel traditioneel-wijsgerige benaderingen zich over uitspreken. Zo worden inspiratie en ideeën geput uit een onverwachte combinatie van politieke theorie en filosofische reflectie op populaire cultuur, gender of stedelijke architectuur (bijvoorbeeld in het themanummer over globalisering: jaargang 1, nummer 3, 2000). En daarnaast is er het nodige wat ik zou willen noemen *hardcore* empirisch onderzoek, waarin filosofen werkkamer en bibliotheek verlaten en zich in dagelijkse praktijken begeven om interviews en observaties te doen (bijvoorbeeld Mol 2004; vgl. Harbers e.a. 2002). Maar desondanks lijkt het erop dat de onderwerpen waarmee empirische filosofie zich bezighoudt in hoge mate overeenkomen met de thema's die centraal staan in traditionele filosofie en verwante vakgebieden als STS.

Gemiste kansen

Worden er nu in empirische filosofie kansen gemist? Zijn er misschien onderwerpen waarvoor empirische filosofie een geschikt instrumentarium en perspectief biedt, maar die buiten beeld blijven omdat er (misschien wel onbewust) vooral aandacht uit-

gaat naar kwesties die we kennen uit traditioneel wijsgerig en STS-onderzoek? Ik zie twee typen onderzoek waarmee empirisch filosofen zich (iets meer) bezig zouden kunnen houden.

Ten eerste blijven in de huidige empirische filosofie de praktijken die te maken hebben met 'het criminele circuit' veelal buiten beschouwing. De fascinerende ontwikkelingen, kwesties en concepten die centraal staan in de hedendaagse criminaliteitsbestrijding worden slechts mondjesmaat vanuit empirisch-filosofisch perspectief bestudeerd (uitzonderingen zijn bijvoorbeeld Bal 2005; Dubbeld 2001; Dubbeld 2005; Van Oenen 2002). Het gebrek aan empirisch-filosofische analyses van criminaliteit is verrassend en teleurstellend. Verrassend omdat er (ook in Nederland) sinds 9/11 een enorme maatschappelijke en politieke aandacht bestaat voor terrorismebestrijding, surveillancetechnologie en *law and order*. En teleurstellend omdat de huidige ontwikkelingen allerlei gevolgen kunnen hebben voor morele idealen, ethische concepten, burgerrechten en andere zaken waar filosofen wel iets wijs over kunnen zeggen. Denk bijvoorbeeld aan: de toekomst van privacy, de fundamenteën van *a decent society*, het recht op anonimiteit, de rol van DNA in bewijsvoering bij strafrechtzaken etc.

Kortom, een empirisch-filosofische wending naar de wonderde wereld van de *crime scene investigation* zou wel eens bijzonder vruchtbaar, intrigerend en maatschappelijk relevant onderzoek kunnen opleveren. Het bestaande empirisch-filosofische werk heeft al laten zien dat het op de voet volgen van artsen en patiënten – om eens bekende voorbeelden te noemen – een rijke schat aan informatie biedt voor empirisch-filosofisch onderzoek. Maar helaas weten we heel wat minder van de duistere praktijken van de zware jongens.

Ten tweede denk ik dat empirische filosofie in haar bestudering van praktijken een stap verder zou kunnen gaan, en ondanks haar fascinatie met het alledaagse een aantal veelbelovende onderzoeksobjecten uit het 'gewone' leven buiten beschouwing laat. Vanuit een typisch filosofische nieuwsgierigheid om achter de coulissen van het voor de hand liggende te willen kijken, kan ik me een empirische filosofie voorstellen die zich bezighoudt met een aantal ogenschijnlijk vluchtige en onopmerkelijke trends waarvoor televisiekijkers wel eens de wenkbrauwen optrekken.

Ik noem een aantal voorbeelden. Wat is de ontstaansgeschiedenis van het jasje dat Connie Palmen droeg in het afgelopen seizoen Zomergasten? Wat zijn de motieven achter de voortdurende afbeelding van vrouwen op de covers van *Beveiliging. Tijdschrift voor de beveiligingsbranche*? Wat is de betekenis van de bloei van wat de nieuwe porno voor de Nederlandse middenklasse lijkt te zijn: www.funda.nl? Wat is het doel of nut van Stammie, de houten pop van levensgroot formaat die bij de ingang zit van het Centraal Museum in Utrecht?

Hoewel dit soort onderwerpen – de nogal banaal klinkende kwesties die in medieland aan de orde van de dag zijn – nauwelijks enige diepgang lijken te bezitten, laat staan filosofische aandacht lijken te vergen, kunnen ze wel degelijk een waardevolle bron voor onderzoek opleveren. Denk alleen al aan de vragen die ze oproepen met betrekking tot bijvoorbeeld de rol van de hedendaagse linkse intelligentia, gender,

maatschappelijke ongelijkheid, de uitwassen van de kapitalistische natiestaat, post-moderne kunst etc. Dus: als empirisch filosofen eens flink gaan zappen en internetten kunnen ze een ongekeerde hoeveelheid nieuwe stof tot denken verzamelen.

Mediatrends

Er lijken geen onderwerpen te zijn die kenmerkend zijn voor empirische filosofie, zoals bijvoorbeeld ethiek die van oudsher heeft. Als we de publicaties in *Krisis* als representatief mogen beschouwen, dan legt empirische filosofie zich toe op een specifieke benadering van filosofische vragen, waarbij een onthulling van (het belang van) dagelijkse praktijken of exemplarische situaties centraal staat.

Ik heb hier twee voorbeelden gegeven van onderwerpen die in empirische filosofie tot nu toe weinig aandacht hebben gekregen, terwijl ze wel baat zouden kunnen hebben bij een empirisch-filosofische analyse. Als empirisch filosofen zich meer bezig zouden houden met deze thema's – die we kort kunnen samenvatten onder de noemers criminaliteit en mediatrends – betekent dit misschien dat de verschillen tussen filosofie enerzijds en criminologie, cultuurwetenschappen of mediastudies anderzijds minder evident worden. Maar daar zal een beetje empirisch filosoof, doordrongen als die is van de nuance, grilligheid en complexiteit van de dagelijkse praktijk, zich vast geen zorgen over maken.

Noten

- 1 De verwijzingen in dit artikel zijn vooral afkomstig uit de meest recente zes jaargangen *Krisis*, omdat empirische filosofie sinds 2000 expliciet als label voor het tijdschrift is gebruikt. Er is natuurlijk veel voor te zeggen om ook de voorgangers van *Krisis*-zoals-we-het-nu-kennen, *Krisis* en *Kennis & Methode* – en natuurlijk de publicaties van Lolle Nauta (zie bijvoorbeeld Nauta 2000) – in een terugblikkend overzicht van ontwikkelingen in empirische filosofie te betrekken. Maar ik beperk mij om praktische redenen voornamelijk tot de

publicaties uit het tijdperk waarin *Krisis* zich begon te afficheren als forum voor empirische filosofie, en alleen waar relevant verwijs ik naar andere bronnen.

- 2 Overigens verschijnen er ook de nodige proefschriften (bijvoorbeeld Dubbeld 2004; Pols 2004; Schermer 2002 en Struhkamp 2004).
- 3 Impliciet kwam de tegenstelling tussen de gevestigde orde van de Nederlandse filosofie en de jonge empirische filosofie nog wel aan bod in een recente discussie over het KNAW-rapport over de toekomst van wijsbegeerte in Nederland (zie jaargang 6, nummer 2, 2005).

Literatuur

- Bal, R. (2005) How to kill with a ballpoint. Credibility in Dutch forensic science. *Science, Technology & Human Values* 30 (1), pp. 52-75.

Dubbeld, L. (2001) *In de geborgenheid van de gevangenis. De betekenis van de nieuwe Nederlandse gevangenisbouw*. Amsterdam, Amsterdam University Press.